

İSLAM HUKUKUNDA YEMİN VE AHLAKİLİK

Dr. Abdurrahman CANDAN*

The Oath in Islamic Jurisprudence and its Ethical Implications

Oath, which is performed as a means of evidence and confirmation, and for the purpose of giving the expression of resolution and ennobling, and taking on responsibility and state of belonging, is as well a means for the same person to undertake and accept his/her own true or false deeds and to grin and bear its results. Because of its historical development, its importance, and various meanings it has, oath has become a subject matter of lots of sciences. In this study, we will try to investigate the linguistic and conceptual frame of this term, its relation with similar terms, its usages before prophecy of the Prophet Muhammad and after, its evolution, its effects on human behaviors, and ethical results these effects give rise to. However, since our study was thought to be an article we tried to deal with the subject matter generally, without detailing it.

Giriş

İspat vasıtası, azimlilik ifadesi, ta'zim-ikram belirtisi, aidiyet ve sorumluluk üstlenme gibi maksatlarla başvuru olan yemin, aynı zamanda kişinin yaptığı doğru ve yanlış davranışları bizatihi üstlenme ve sonuçlarına katlanma duygusu kazandıran bir vasıtaadır. Tarihi gelişimi, önemi ve taşıdığı farklı anlamlar nedeniyle birçok ilimin konusu olmuştur. Bu çalışmada yeminin luğat ve kavramsal çerçevesi, yakın kavramlarla ilişkisi, risalet öncesi ve sonrasında kullanım şekilleri ve gelişim süreci ortaya konulmaya çalışılarak, insan davranışları üzerindeki etkileri ve bu etkinin oluşturduğu ahlakî boyut incelenmeye çalışılacaktır. Ancak konu makale formatında değerlendirildiği için ilgili bilgiler ayrıntıya girilmeksizin ana hatlarıyla verilmeye çalışılacaktır.

* DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı, Ankara.

A. YEMİNİN ANLAM ALANI

1. Luğat ve Kavram Anlamı

Yemin kelimesi arapça *يَمِنُ* fiilinin mastar kipi formunda olup, kuvvet, kudret, bereket, saadet, mutluluk, sağ taraf anlamlarına gelmektedir. Arap dilinde, uğursuzluğun zıttı olarak ve bir şahsın kavmine önder olup sevildiğini ifade etmek için de bu kelime kullanılmıştır.¹

Kur'an-ı Kerim'de de yemin kelimesi sağ el², sağ yön³, kendileriyle mukatebe/anlaşma bulunan kişiler⁴, cennet ehli⁵, değerli kişiler⁶, güç-kuvvet⁷ ve kase⁸ anlamında kullanılmıştır. Hadislerde de benzer kullanımların olduğunu görüyoruz. Hz. Âişe'nin "Rasulullah (s.a.v) bütün işlerinde teyamünü severdi"⁹ ifadeleri Peygamber Efendimizin sağ ile başlamayı tercih ettiğini ifade etmektedir ki, bu, Kur'an-ı Kerim'de geçen sağ yön/el anlamlarıyla örtüşmektedir. Hadislerde geçen "Kâbe Allah'ın yeminidir (sağ elidir)"¹⁰ ifadesi ise kimine göre temsili bir ifadedir. Yörenin reisi kendisine bağlı olan insanları kabul ettiğinde nasıl onları sağ eliyle musafaha edip kabul ediyorsa, bu hadiste geçen yemin lafzı ile de Allah'ın Kâbe vasıtasıyla insanları kabul edip himayesine alması kastedilmiştir.¹¹ Benzer diğer bir yoruma göre de Allah'ın rahmetine Hacerü'l-esved vasıtasıyla ulaşılabileceğini ifade etmek için yemin lafzı kullanılmıştır.¹²

Kur'an'da Allah'ın kudret elinin "yemin/sağ" olarak ifade edilmesi de bu kullanıma ayrı bir değer kazandırmıştır.¹³

Yeminin bütün zamanlarda ve hemen hemen bütün kültürlerde kullanıldığı görülebilir. Özellikle yazılı kültürün yaygın olmadığı dönemlerde, insanlar kendilerini ispat etmek ve muhatabın güvenini artırmak amacıyla sözlerini ve bilgilerini te'kid etme ihtiyacı duyarlardı. Bu durum özellikle farklı gruplar arasında yapılan antlaşmalarda veya bireysel olarak anlaşma

¹ İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, ts., XV, 457-463; İbrahim Mustafa, Ahmet Hasan ez-Zeyyat, *el-Mu'cemu'l-vesit*, Beyrut, ts., s.1068.

² Sâffât, 37/93.

³ Kehf, 18/17-18; Sâffât, 37/28.

⁴ Nur, 24/33.

⁵ Vâkıa, 56/27-90-91; Müddessir, 74/39 .

⁶ Vâkıa, 56/8.

⁷ Hâkka, 69/45.

⁸ Yemin lafzının en çok kullanıldığı anlam olup Kuran'ı Kerim'de yirmi dört yerde geçmektedir.

⁹ Nesai, Taharet, 90 (H. No. 112); Ahmed b. Hanbel, VI, 202 (H. No: 6183)

¹⁰ Musannef- i Abdurrezzak, V, 39 (H. No. 919).

¹¹ İbnü'l-Esir, Mecduddin Mübarek b. Muhammed, *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis*, thk: Tank Ahmed ez-Zavi, Beyrüt 1979, el-Mektebetu'l-İlmiyye, V, 722; İbn Manzur, a.g.e., XV, 457-463.

¹² İsfehâni, Râgıb, *el-Miifredat*, Çev. Yusuf Türker, İst. 2007, s.1066.

¹³ Bkz. Zümer, 39/67.

yapan insanlar arasında daha fazla görülürdü. Özellikle sözlü mukavelelerde söz konusu olan bir yemin, anlaşmayı daha kesinleştirici ve pekiştirici bir unsur kabul edilirdi. Bu ve ileride değinilecek benzeri saiklerle ortaya çıkan yemin, zamanla farklı kültürlerde farklı tezahürlerle kendisini göstermiştir. Örneğin, eski İbrani, Arab ve Rum geleneklerinde insanlar yemin amacıyla birbirlerinin ellerini tutmak suretiyle azim ve kararlılık gösterisinde bulunuyorlardı. Bu amaçlarını gerçekleştirdiklerine delil olarak da yemin anlamına gelen sağ ellerini rehin aldıklarını ima ediyorlardı. Cahiliye öncesi arap şiiri incelendiği takdirde bu anlamı ifade eden bazı beyitlerin olduğu görülebilir. Örneğin, *إِنَّ كَفَى لَكَ رَهْنًا بِالرِّضَا ... فَأُقْبِلِي يَا هِنْدُ قَالَتْ قَدْ وَجِبَ* (İki avucum benim rızamla sana rehindir. Ey Hind bunları kabul eyle. O da benim tutmam gerekli oldu dedi.) veya *ويدي رهن فعالي* (Ellerim yaptıklarımın rehindir) şeklindeki kullanımlarda muhataba avuçlarının veya ellerinin rehin olarak verildiği ima edilmektedir.¹⁴ Bu şekilde yemine kefalet ve teminat anlamı yüklendiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Yeminlerde ellerin kullanılması yaygınlaşmış bir durum idi. Ancak tokalaşmanın güç olduğu toplu anlaşmalarda, hep beraber el ele tutuşmak, herkesin dokunduğu şey üzerine el basmak veya elleri suya batırıp yemin etmek anlaşmaya vardıklarını ifade etmek için başvurulan uygulama biçimlerindedir.¹⁵ Günümüzde özellikle doğu toplumlarında bir antlaşma yapılırken, bey'at alınırken veya alış-verişlerin sonuçlandırması aşamasında el tutuşmanın bu anlamda devam edegelen bir gelenek olduğu söylenebilir. Buna göre yemin sözcüğünün “ant”la ilgili kullanımının ahitleşme, anlaşma ve benzeri fiiller göz önünde bulundurulduğunda “yed” sözcüğünden müstear olduğu söylenebilir.¹⁶ Bu şekilde yaygın olarak kullanılan yemin/sağ el zamanla daha da gelişerek yemin kavramına zemin teşkil ettiği sonucuna varılabilir.

Sağ elin kullanımı dışında da farklı ahitleşme şekillerinin bulunduğu görülmektedir. İki farklı kesime mensup kişilerin getirdikleri ipleri birbirine bağlamaları, kan bağı oluşturma niyetiyle kesilen hayvan kanının ahitleşen insanlara sürülmesi veya anlaşma meclisinde bulunanlara aynı kokunun sürülmesi ve kokusunun yayılmasının anlaşmanın duyulup uygulanacağı anlamına gelmesi eski geleneklerde görülen ahitleşme şekillerinden bazıları idi.¹⁷ Ancak, bunların sağ elin kullanılması kadar yaygın olmadığı göz önünde bulundurulduğu takdirde yemin anlamına gelen sağ elin kullanımının asıl

¹⁴ Bkz. İbn Manzûr, a.g.e., V, 349.

¹⁵ *إذا انْتَر القوم السلاح وحدثني ... مئياً إذا نلت بقائمه يدي* şiirinde görüldüğü gibi, ellerin suya batırılarak bir anlaşma yapılmasından bahsedilmektedir. Bkz. Zebidi, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak el-Hüseyni, *Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*, Beyrut ts. Daru'l-Hidaye, XXVIII, 110 بئى maddesi

¹⁶ İsfehâni, a.g.e., s.1605; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, Daru's-Saki, byy. XIV, 54.

¹⁷ İbn Manzûr, a.g.e., III, 29; İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik b. Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Bty. Byy., I, 132.

uygulama olduğu söylenebilir.

Yemin için verilen tanımların da genellikle kazaî yemin şeklini tarif ettiği görülmektedir. Bu şekilde verilen bazı yemin tarifleri de şu şekildedir: “Bir kimsenin bir işi yapıp yapmaması veya bir olayın doğru olup olmaması konusunda söylediği sözünü Allah’ın adını veya sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesi”, “tarafardan birinin bir vakıanın doğru olup olmadığı hakkında Allah’ı şahit göstererek beyanda bulunması”, “bir haberin iki tarafından birini Allah Teala’nın kutlu adını anarak veya bir şeye talik suretiyle takviye etmek.”¹⁸

2. Taşındığı Anlamlar

Yemin edilirken genellikle ahitleşme, verilen sözün yerine getirilmesi kastedilmekle beraber yeminin şekil ve yerine göre bazı farklı anlamların da kastedildiği görülmektedir. Bu bağlamda şu anlamların kastedildiği söylenebilir.

a) İkrâm, Hürmet ve Ta’zim: Tarih boyunca bütün kültürlerde doğruluk ve sözünde durma bireylerin en önemli mezziyetlerinden biri kabul edildiği için söz verenlerin bunların gereğini yerine getirmeye çalıştıkları görülmektedir. Aksi takdirde toplum katında değerlerini kaybedebilirlerdi. Verilen sözün sahibi nezdindeki önemini vurgulamak için de farklı yemin kalıpları türetilmiştir. Örneğin Arab kültüründe verilen yeminin, yemin eden kişinin varlığına eşdeğer olduğunu ifade etmek için لعمرى kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Kişi bu şekilde yemin etmekle varlığını ortaya koyduğunu ifade etmektedir. “Bu beden var oldukça”, “bu can bu bedende durduğu sürece belirtilen husus yerine getirilecek” denilmesine kişi varlığını ortaya koyduğunu ifade etmeye çalışmaktadır. Bazen de muhataba verilen değeri ifade etmek için yemin şekli لعمرک veya farklı bir kalıba da dönüşebilmektedir. Buna göre kişi kendine ve muhatabının şahsiyetine gösterdiği hürmet ve saygıyı yeminiyle beyan etmektedir.

b) Kudsiyet: Her toplumda kudsiyet izafe edilen bazı semboller ve varlıklar bulunmaktadır. Bunların yemin edilirken kullanılmasıyla bir yandan verilen yemin pekiştirilmekte, diğer yandan sembolün değerine vurgu yapılmaktadır. İbrahimî gelenekten gelenlerin Kâbe ve kutsal mekanlar adına yemin etmeleri esasında bu gaye ile yapılan yeminlerdir.¹⁹ İslam’dan önce

¹⁸ Bkz. Erbay, Celal, *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, İst., 1999, İfav Yay. s.244; Erdoğan, Mehmet, *Fıkah ve Hukuk terimleri Sözlüğü*, İst. 1999, Rağbet Yay. s.486

¹⁹ فأقسمت جهداً بالنازل من منى *** وما سحقت فيه القادم والقمل
حلقت له بالرافعات إلى منى *** إذا محرم خلفته بعد محرم
حلقت بما ضم الحجج إلى منى *** وما شج من نحر الهدى القلد
Hristiyanların da Kâbe’ye yemin ettiklerine dair örnek:
سعى الأعداء لا يألون شراً *** عليك روب مكة والصليب
(İbn Faris, Ebu’l-Hasan, *Makayisu’l-Luğa*, Thk. Abdusselam Muhammed Harun, İttihadu Küttübi’l-Arabiyye, 2002, I, 139)

insanların Kâbe'nin yanına gelerek veya dokunarak yemin etmeleri veya Allah'a ulaştırmada aracı olduklarına inanılan putların yanında yemin etmeleri; uzak olanların da yine Kabe veya put isimlerini kullanarak yemin etmeleri bu nedenledir.

c) Açıklık: Bazen de verilen yeminlerin çok açık ve kesin olduğu vurgulanmak istenince, varlığı açık ve herkes tarafından bilinen varlıklara yemin edilir. Gökler, yerler, rüzgar, yeryüzü²⁰ vb. varlıklara yapılan yeminler bu açıklığı ifadeye yönelik olarak kullanılmıştır.

d) Şahitlik: Yemin aslında, yemin edilen şeyi farklı bir açıdan delil göstermektir. Allah, Kâbe, şahıslar, yer ve gökler adına yapılan yeminler aslında onları şahit göstermektir.

3. Yakın Kavramlarla İlişkisi

İslami literatürde, kesin bir şekilde söz verme, ahitleşme, bir şeyi yapmaya kesin bir şekilde kastetme, bir şeyin doğruluğunu ispat etmeye çalışma gibi durumları ifade etmek için yemin lafzının yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak bazen bir yönüyle aynı diğer yönüyle de farklı uygulamaların ayrıntılarına işaret etmek veya Arab dilinin zengin müteradif kelimeleri kullanılıp kelama güzellik katmak amacıyla farklı kelimelere de başvurulmuştur. Hakikatte bir anlamı farklı kelimelerle ifade etmek; kulağa hoş gelen, anlamı zenginleştiren güzel ayrıntılar olması nedeniyle birçok dilde başvurulan edebi yöntemlerdendir.

Bu anlamları tamamıyla veya bir yönüyle ifade eden kelimeler incelendiğinde kase, hilf, nezir, ilâ, liân lafızlarının benzer veya aynı anlamı ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.

a) **Kasem** (قسم): Lugatta bölmek, yarmak, dağıtmak, sınıflamak, pay etmek ve yüz güzelliği anlamlarına gelmektedir.²¹ Bu kelimenin Kur'an-ı Kerim'de bazen hissenin, ganimetin belirli miktarlarda bölüştürülmesi,²² bazen belirlenen bölüm,²³ bazen de yemin anlamında kullanıldığı görülmektedir.²⁴

Kasem kelimesinin yemin anlamında kullanılması, İslam öncesi döneme kadar gitmektedir. O dönemlerde faili meçhul cinayetlerin katilini tespit etmek veya maktülün diyetine hükmetmek amacıyla başvurulan yöntem "kaseme" denilmekteydi. Aynı yöntem Peygamber Efendimiz tarafından da uygulanmıştır. Faili meçhul cinayetin gerçekleştiği mahalde bulunan kişilere yemin ettirilmesi ve neticede de belirli bir oranda mali yükümlülük

²⁰ إن السماء وإن الريح شاهدة** والأرض تشهد والأيام والبلد

²¹ Bkz. İbn Manzur, *a.g.e.*, XI, 162-164.

²² Maide, 5/3; Zuhruf, 43/32.

²³ Hicr, 15/44.

²⁴ En'am, 6/109; A'raf, 7/21-49; Kiyame, 75/1-2 .

aralarında bölüştürüldüğü için bu yemin şekline paylaşma anlamında kase-me denilmektedir. Fakat zaman içinde, bu lafzın anlamı genişleyerek bütün yeminlerde kullanılır hale gelmiştir.²⁵ Böylece kase m lafzı konuluş itibariyle özel bir yemin çeşidi anlamı taşımakla birlikte zaman içerisinde genel bir anlam yüklenerek yemin lafzı ile aynı anlamı ifade etmek için kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de yemin kelimesinin beş kez kase m kelimesinin yerine kullanılıp, kase m lafzının ise yemin lafzının yerine kullanılmaması, bu iki kelimenin aynı anlamda; fakat yemin lafzının kase m lafzından daha umumi olduğunu göstermektedir.²⁶

b) Hilf (حلف): Kelime olarak insanlar arasındaki ahit, sözleşme, anlaşma, aralarında bir mülâzemet olan iki şeyin sıkı sıkıya bağlanması anlamlarına gelmektedir.²⁷ Buna göre tarafların aralarında gerçekleştirdikleri bir muahedeye uyma noktasında kendilerini zorunlu hissettikleri durumlarda veya kişinin kendisini ilgilendiren önemli bir konuda bağımlılığını ifade etmek için "hif" kelimesi kullanılmaktadır.

Yemin edilirken de aslında vurgulanmak istenen şey insanın bir şeyi üstlenmesi, onu gerçekleştirmeye azimli olması ve dolayısıyla da ona bir şekilde bağılılık hissetmesidir. Hilf kelimesi de etimolojik olarak bu anlamı taşıdığından zaman içerisinde doğrudan bu anlamı ifade etmek için kullanılmıştır. görülmektedir. Zemahşeri'nin tespitine göre Kur'an-ı Kerim'de kullanılan hilf kelimeleri yemin anlamını te'kidli olarak ifade etmektedir.²⁸ Aişe Abdurrahman'a göre ise Kur'an-ı Kerim'de 13 defa geçen hilf kelimesinin özellikle yeminlerin bozulması bağlamında kullanılmış olması bu kelimenin daha özel bir anlamının olduğuna işaret etmektedir.²⁹

c) İlä (الإيلاء): "Âle kökünden gelen bu kelime yemin etmek, ihmal etmek, yapmamak, hareketsiz kalmak, parmağını bile kıpırdatmamak anlamlarına gelmektedir. Bu kelime, bir şeyin yapılması veya terk edilmesi suretiyle gerekli kılınması şekline dönüşmüştür. Kur'an-ı Kerim'de "başkasına fayda vermemek üzerine yemin etmek" ve "kadınlardan uzak durmaya yemin etmek"³⁰ anlamında kullanılmıştır.³¹ Arap edebiyatında da bu kelimenin aynı

²⁵ Bkz. Rağıb, *a.g.e.*, s. 1207.

²⁶ وَأَتَسْتَبْرَأُ بِاللَّهِ مِنْهُمْ أَيُّهَا النَّبِيُّ (Enam, 6/108) Ayetinde yemin lafzının kase m lafzının yerine kullanıldığı açık bir şekilde görülmektedir.

²⁷ Bkz. Rağıb, *a.g.e.*, s. 428.

²⁸ Bkz. Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer, *el-Esas*, s. 138

²⁹ Bkz. Aişe Abdurrahman, *et-Tefsiru 'l-Beyani li 'l-Kur 'ani 'l-Kerim*, Beyrut, bty. I,147-149

³⁰ Bakara, 2/226; Nur, 24/22

³¹ Bkz. Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Camiu 'l-Beyân*, Beyrût 1992, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, XVII, 102.

şekilde bir şeyi terk etmek için yemin anlamında kullanıldığı görülebilir.³² Ancak yaygın kullanım olarak ilâ kelimesi yemin anlamından ziyade fikhî bir kavram olarak, erkeğin hanımına dört ay veya daha fazla yaklaşmayacağına dair yemin etmesi anlamında kullanılmaktadır.

d) Nezir (نذر): Allah'a adamak, Allah için bir şeyi yapmaya yemin etmek, vacip kılmak, gerekli kılmak, temkinli ve uyanık olmak, ikaz etmek, bir kişiyi uyandırıcı ve sakındırıcı şekilde bilgilendirmek anlamlarına gelmektedir.³³ Nezir daha çok, "kişinin farz veya vacip cinsinden bir ibadeti yapacağına dair Allah'a söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması" şeklinde bir fıkıh kavramı olarak kullanılmaktadır. Kişinin kendisini bir konuda şartlandırması, söz vermesi, yemin gibi anlaşılabilir. Ancak nezir kendine has sonuçları olan bir kavram olarak ele alınmıştır. Gerek taşıdığı anlam bakımından gerekse fikhî sonuçlar açısından yemin ile aralarında ortak noktalar bulunmaktadır. Örneğin, meydana gelmesi istenmeyen bir şarta bağlı olarak verilen nezirlerde (nezr-i lecac) istenmeyen şart gerçekleştiği takdirde, kişi dilerse nezrin gereğini yerine getirir, dilerse yemin kefareti öder. Çünkü bu şekildeki bir ahidleşme yemin sayılır.³⁴

e) Liân (لعان): Lugat anlamıyla kovmak, Allah'ın rahmetinden uzaklaşmak, iki taraftan her birinin kendi zatına ya da karşısındakine lanet etmesi anlamına gelmektedir. Ancak fıkıhta özel bir yemin şekli olarak bilinmektedir. Şöyle ki, hanımının zina ettiğini veya çocuğunun kendisine ait olmadığını iddia eden ve bu iddiasını gerektiği şekilde ispat edemeyen koca ile karısının, mahkeme huzurunda özel bir şekilde yemin ve lanetleşmeleri için kullanılmaktadır.

Kısa bir şekilde yeminin yakın anlamlarla anlamı anlaşıncadan sonra şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Kur'an-ı Kerim, hadis metinleri ve arap edebiyatı incelendiği takdirde, yemin, kasem ve hilf lafızlarının aynı anlamı ifade etmek amacıyla kullanıldıkları görülür. İlâ kelimesi de özel anlamda yemin anlamı ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Nezir kelimesi ise kısmen yemin manası taşımakla birlikte kendine has bir kavram olarak kullanılmaktadır. Fakat hilf kelimesinin Kur'an'ı Kerim'de yeminin bozulması bağlamında, kasem kelimesinin de çoğunlukla Allah'ın zatı ile ilgili hususlarda kullanılması bu kelimelerin eşanlamlı olarak yemin anlamında kullanılmalarına engel değildir. Bununla beraber yemin kelimesi daha çok

³² Meşhur Arap şairi İmruu'l-Kays الی fiilini yemin kelimesiyle eşanlamlı kullanmıştır.

Örneğin, *وَيَوْمًا عَلَى ظَنِّرِ الْكَيْبِ تَعَلَّرَتْ ... عَلَيَّ وَأَلَّتْ خَلْفَةَ لِي تَخَلَّلِ* şeklinde de de ve de *وَسُبَّانَهُ* başka bir şiirde de de kullanılmıştır. Bkz. İbn Manzur, a.g.e., III, 300; IV, 311. Bazı tefsirlerde geçen şu şiirde de ilâ sarıh bir şekilde yemin yerine kullanılmıştır. *وَأَنَّ صَدْرَتْ مِنْهُ الْإِلَهِ* (Razi, Fahreddin, *Mefatihü'l-Ğayb*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, byy. I, 908; Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, Thk. Hişam Semir, Buhâri, Daru Alemlî'l-Kütüb, 2003, Suudi Arabistan, III, 97.

³³ İbn Manzur, a.g.e., XIV, 100.

³⁴ Özel, Ahmet, "Adak", *DİA*, I, 340.

isim ve isim tamlaması şeklinde kullanılmaktadır. Hılf ve kase m kelimeleri ise çoğunlukla fiil kipinde kullanılmaktadır.

Özellikle hadis metinlerinde yemin, hılf ve kase m lafızlarının bariz bir şekilde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.³⁵ Ancak Kur'an-ı Kerim ve ilgili ilimlerde yaygın kavram olarak kase m lafzı kullanılırken, hadis ve fıkıh ilimlerinde yemin lafzı daha sık kullanılmaktadır. İlâ ve liân ise özel anlamda, aile içinde eşlerin karşılıklı problemleri için kullanılan yemin türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Yemin Ahlakı

Dinlerin gelişim ve yayılma süreçleri göz önünde bulundurulduğu takdirde manevî saiklerin çok önemli rol oynadığı, hatta benimsenmeleri sürecinde aslî unsur oldukları söylenebilir. Bir dinin farklı bir kültür ve ortamda kabul görmesi için insanların manevi duygularına hitap ederek sahiplenildiği bir gerçektir. İslam dininin yayılma sürecinde bunun çok önemli rol oynadığı görülmüştür. İlk etapta insanların akılları ile birlikte duygularına da hitap ederek güven vermesi, getirdiği öğretilerin büyük fedakarlıklarla kabul edilip sahiplenilmesini sağlamıştır. Hakikatte İslamda maddi kuvvetin yaptırıcı gücü bulunmakla beraber asıl gücün manevi olduğu söylenebilir.³⁶

Manevi güç, sağlam bir irade ile verilen öğretilere bağlanma hissi ve uygulama kabiliyeti verirken, toplum düzeninin sağlanmasına da önemli katkıda bulunur. Çünkü bu gücün neticesinde oluşan ahlakî davranışlar insanların dengeli hareket etmesini sağlar. Belirli kaide ve kuralları olan ahlakî davranışların kabul edilebilmesi bu açıdan büyük önem arz etmektedir. Bir hareket veya davranışın ahlakî bir hüviyet kazanabilmesi için de belirli, düzenli kaide ve kurallarının olması gerekir. Aynı şekilde bir davranış veya hareketin bir ahlak kaidesi olması için belli bir davranışın yapılmasını veya yapılmamasını tavsiye eder nitelikte olması gerekir. Diğer bir özelliği de ahlak kaidesinin kendisine bağlı bir takım his ve heyecan halleri peyda etmesi gerekir.³⁷ Yemin, genel ahlak kaideleri için belirlenen bu ilkeler açısından değerlendirildiği takdirde, belirli kaide ve kurallarının olduğu, bunun bir

³⁵ Hadis metinlerinden sadece Buhârî'de yer alan yemin hadislerinden vereceğimiz şu üç örnekte de aynı anlamı ifade eden üç lafzın kullanıldığı açık bir şekilde görülmektedir. Aynı durumun bütün hadis külliyyatında söz konusu olduğu söylenebilir. Konu ile ilgili olarak hadis kitaplarının Eyman ve'n-nüzür ve ilgili bablara bakıldığı takdirde konu daha iye anlaşılacaktır.

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « الْكِبَائِرُ الْإِشْرَاقُ بِاللَّهِ ، وَغُفُوقُ الْوَالِدَيْنِ ، وَكُفْلُ النَّفْسِ ، وَالْيَمِينُ الْغَمُوسُ 1

“Büyük günâhlar: Allah'a ortak kılmak, ana-babaya isyan etmek, insan öldürmek, gamüs yemini yapmaktır” (Buhârî, Eyman,16)

« عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « مَنْ خَلَفَ عَلَيَّ يَمِينَ لِيَقْتَطِعَ بَيْنًا مَالًا لِقِيَّ اللَّهِ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ -2-

(Her kim bir malı elde etmek için yemin ederse, Allah'ın öfkesiyle karşılaşır.) (Buhârî, Şehadet, 23)

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « قَالَ أَمَرْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِبْرَارِ الْمَقْسَمِ -3-

(Hz. Peygamber bizden, yemin edenin yemininin gereğini yapıvermemizi emretti. (Buhârî, Eyman, 9)

³⁶ Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İst. 2000, s. 146.

³⁷ Güngör, a.g.e., s., 41.

hareket ve davranışa dönüştüğü ve yemin eden şahısta ciddi bir takım his ve heyecan uyandırarak bağlılık duygusu oluşturduğu görülmektedir. Öyle ki, insanlar verdikleri yeminlerin gereğini yerine getirmek için azami çaba göstermekle, bunu yerine getiremedikleri takdirde ahiretteki cezasından kurtulmak için bunun neticesinde belirlenen cezayı hayatta iken, kendi istekleri ile uygulamaktadırlar.

B. YEMİN OLGUSU VE GELİŞİM SÜRECİ

Hz. Peygamberin risaletinin ilk dönemlerinde insanların genellikle baba-eccad, değerli gördükleri şahıslar, bazı kutsal değerler, çeşitli putlar vb. şeylere, nadir olarak da Allah adına yemin ettikleri anlaşılmaktadır.³⁸

Peygamber Efendimiz, şirk unsuru taşıyan, Allah inancı ile çelişen her türlü uygulamayı insanlar arasından kaldırmak çabası içinde idi. Çünkü ilahî risâletin en önemli amacı, insanlar arasında tevhit inancını pekiştirmek ve bu inanca zarar verebilecek bütün unsurların önüne geçmek idi. Bu amaçla puta tapmak yasaklandığı gibi onların aracı kılındığı, adlarının zikredildiği, kutsandığı her türlü eylem de Allah'a ortak koşmaya götüren uygulamalar olduğu Peygamber Efendimiz tarafından sık sık vurgulanıyordu. Örneğin, "Putlara yemin etmeyin,³⁹ "tağutlara yemin etmeyin"⁴⁰ buyurarak insanların eski batıl inançlarından uzaklaşmalarını "Babalarınızın isimleriyle yemin etmeyiniz",⁴¹ "atalarınıza yemin etmeyin"⁴² ifadeleriyle de geleneksel babaerkil, kavmiyetçi yapılanmanın çok önemsendiği bir toplumda aslî unsurun inanç ve Allah'a bağlılık olduğunu ifade ediyordu. Bir diğer hadisinde de "Emanete yemin eden bizden değildir"⁴³ buyurarak Allah'ın zatı dışında toplum tarafından değer verilen, önemsenen hiçbir şeye yemin edilemeyeceğini bildiriyordu. Bu şekilde inançta asıl olanın Allah'ın zatı olduğu sahabilere bildirilince onlar da bu şekilde tavır alıyor ve birbirlerine bu yönde uyarılarda bulunuyorlardı.

Bir sefer sırasında babasının adıyla yemin eden Hz. Ömer'e, oğlu Abdullah Peygamber Efendimizin "Dikkat edin! Allah sizleri babalarınızla yemin etmekten nehyetmiştir. Yemin edecek olan kimse Allah adına yemin etsin yahut sussun"⁴⁴ hadisini hatırlatınca Ömer, "Vallahi (artık) ne kendimden ne de (başkasından) naklen bu şekilde bir daha yemin etmedim"⁴⁵ diyerek teslimiyetini ve tevhid akidesine olan bağlılığını ifade etmekteydi.

³⁸ Cevad Ali, *el-Mufasssal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslam*, Daru's-Saki, byy, I, 303.

³⁹ Müslim, "Eyman", 6 (H. No: 4262).

⁴⁰ Nesai, "Eymân ve Nuzûr", 10 (H. No: 3805).

⁴¹ Buhârî, "Tevhid", 13 (H. No: 7401).

⁴² "Eyman ve'n-Nüzur", 10 (H.No: 3805).

⁴³ Ebu Davud, "Eyman ve'n-Nüzur", 5 (H. No: 3253).

⁴⁴ Buhârî, "Edeb", 74 (H. No: 6108).

⁴⁵ Ebu Davud, "Eyman", 4 (H. No: 3250).

Hız. Peygamber'in bununla birlikte yaymak istediği diğer önemli husus ise insanlarda bir aidiyet hissi oluşturmaktı. Bu vesile ile yemin edilirken eskiden beri kullanılan 'böyle yaparsam şu dine gireyim', 'şunu yaparsam falan gibi olayım' gibi yeminlerin önüne geçiyor, "Her kim İslam'dan başka bir dine yalancı ve kasdedici olarak yemin ederse, o kimse dediği gibi olur"⁴⁶ buyurmak sûretiyle insanların sadece ilahî öğretilere bağlanmalarını istiyordu. Eski Yahudi, Hıristiyan veya kabile inanışlarının etkisinden uzak durarak, asıl bağlanmaları gerekenin İslam akidesi olduğunu ve bu konuda duyarsızlık, hafife alma ve önemsememe gibi duygulara girmemelerini istiyordu.

Kutsal kitaplarda yemin ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Tevrat metinlerinde Allah adına yemin edilmesi gerektiği, yalan yere yemin etmenin günah olduğu, hatâen yapılan yeminlere karşı kefaretilmesi gerektiğine dair bilgiler yer almaktadır.⁴⁷ Hatta Asr-ı saadette bir yahudinin Peygamber Efendimize gelerek, bazı şahısların Kâbe'ye yemin etmek suretiyle Allah'a ortak koştuklarını söylemesi,⁴⁸ Tevrat metinlerinden haberdar olan Yahudilerde sadece Allah'a yemin edilmesi gerektiğine dair bilginin de olduğunu göstermektedir. Buna ilave olarak Tevrat'ta, kimin adına yemin edileceği, nasıl yemin edileceği, yeminin sonuçları gibi bilgiler bulunurken, İncil'de daha çok yemin edilmemesine yönelik tavsiyeler yer almaktadır. Eski Yunan mitolojisinde ve edebiyatında da yemin lafızları geçmekte ve kendine has bir usluba yemin edildiği görülmektedir.

Kur'an'ı Kerim'de yeminin sık sık kullanılması ilahi kelamın belirgin özelliklerinden biridir. Allah, ilahi mesajlardaki vurguyu artırmak, insanların ilgisini istenilen noktalara toplayarak hakikatları anlatmak vb. nedenlerle zatına mahsus olmak üzere birçok şeye yemin etmiştir.⁴⁹ Kur'an-ı Kerim'de İbrahim (a.s)'in putları kırmaya karar verirken yemin etmesi⁵⁰ geçmiş ümmetlerden salih insanların bazı durumlarda yemin etmelerinden bahsedilmesi,⁵¹ Hz. Musa dönemindeki sihirbazların Firavun adına yemin etmeleri de⁵² bu olgunun çok önceden var olduğuna işaret etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygambere hitaben kıyamet, azab, tekrar dirilme konularında mütereddit insanlara yemin ederek hakikati anlatmasını istemesi, yeminin insanlar üzerinde etkisinin işaretleridir.⁵³

⁴⁶ Buhârî, "Cenaiz", 83 (H. No: 1363).

⁴⁷ Bkz. Tevrat, Levililer, 5/1; 19/12; Tevrat, Tesniye, 10/20.

⁴⁸ Nesai, "Eymân ve Nuzûr", 9 (H. No: 3804).

⁴⁹ Allah'ın yemin ettiği bazı şeyler: Allah lafzı, Rab lafzı, Peygamber Efendimizin hayatı, Kur'an'ı Kerim (bazen kitap bazen de kur'an lafzı ile), kıyamet günü, kainat, gece, gündüz, fecr, sabah, kuşluk vakti, asr, gözyü-zü, güneş, ay, yıldızlar, şafak, yeryüzü, denizler, kutsal mekanlar (beyt-i me'mur, tur), yaratılış, kalem vb.

⁵⁰ Enbiya, 21/57.

⁵¹ Yasin, 36/17.

⁵² Şuara, 26/44.

⁵³ Yunus, 10/53; Sebe, 34/3; Teğabün, 64/7.

Ayrıca Kur'an'da Allah'a ve ahiret gününe inanmayan insanların da ahiret gününde yemin ederek kendilerini savunacaklarının⁵⁴ bildirilmesi, Hz. Peygamber döneminde münafıkların kendilerini aklamak amacıyla sık sık yemin etmelerinin⁵⁵ bildirilmesi de yeminin söze te'kid anlamı kattığına işaret sayılabilir.

İnsanların nasıl yemin edecekleri konusunda Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin uygulamalarında yeterli bilgiler mevcuttur. Yemin kefareti ile ilgili hükümler,⁵⁶ yeminlerin bozulabileceği durumlar,⁵⁷ yeminlerin gereğinin yapılması⁵⁸ ve sık sık yemine başvurulmaması⁵⁹ hususundaki emirler Kur'an-ı Kerim'de yer almaktadır. Bu ve buna benzer yemin ile ilgili bütün ayrıntılar Peygamber Efendimizin uygulamalarından anlaşılmaktadır.

Fıkıh eserlerinde yemin ile ilgili oluşan zengin birikimde ele alınmış belli başlı konular şöyle özetlenebilir.

1. İhtiyaç Halinde Yemine Başvurma

Yemin, şahitlerin ve delillerin yetersiz olduğu durumlarda hakikatın ortaya çıkması veya kelamın daha anlamlı ve etkili olması için başvurulabilecek bir yöntemdir. İhtiyaç halinde başvurulması halinde etkili ve yararlı olabilir. İlgisiz ve gereksiz kullanımı ise işlevinin kaybolmasına neden olabilecektir. "Allah'ı yeminlerinize hedef ve siper kılmayınız"⁶⁰ ayeti de Allah adının gereksiz yere yeminlerde kullanılıp istismar edilmemesini vurgulamaktadır. Hz. Aişe bu ayetin gereğinden fazla yemin edilmemesi için nazil olduğunu, hatta gerekli durumlarda bile dikkatli olunması gerektiğine işaret ettiğini belirtmektedir.⁶¹ İmam Malik de bu ayetin her konuda yapılan yeminlerle ilgili olduğunu;⁶² çünkü gereğinden fazla kullanılan yeminlerin çoğunun yerine getiril(e)memesi ve sonucu Allah'a karşı sorumluluk bilincinin zayıflamasına neden olabileceğini bildirmektedir. "Görüşlerinde isabet etmeden sürekli yemin edip durana uyma"⁶³ ayeti ve Hz. Peygamberin "Yemin etmek (sonuç itibariyle) ya bozulma ile veya pişmanlıkla (sonuçlanır)"⁶⁴ hadisi de insanların ye-

⁵⁴ Rum, 30/55; Fatır, 35/42; Ahkaf, 33/34 vb.

⁵⁵ Bkz. Nisa, 4/62; Maide, 5/53; Tevbe, 9/42; 9/56; 95; Nur, 24/53; Mücadele, 58/18.

⁵⁶ Maide, 5/89.

⁵⁷ Tahrim, 66/2.

⁵⁸ Nahl, 16/91-92.

⁵⁹ Bakara, 2/224.

⁶⁰ Bakara, 2/224.

⁶¹ Bkz. Endelusî, Muhammed b. Yunus Ebu Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhit*, Thk., Adil Ahmed b. Mevcud, Beyrût 2001, II, 187.

⁶² Bkz. İbn Aşur, Muhammed Tahir, *et-Tahrir ve'l-Tenvir*, Tunus, 1997, Daru's-Sahnun, II, 441.

⁶³ Kalem, 68/10.

⁶⁴ İbn Mace, "Kefaret", 5 (H. No: 2103).

min konusunda son derece hassas olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Ayette vurgulandığı üzere sürekli yemin eden kişi güven kaybına uğrar ve sonuçta da konuştukları bir değer ifade etmez. Zemâhşerî bu ayeti yorumlarken çokça yemin edenleri, görüş ve muhakemelerinde zaaf olan şahısların oluşturduğunu söylemektedir.⁶⁵

İslam'da yemin önemsenirken bu konuda olabilecek istismarların önüne geçmek için müminler ayrıca uyarılmıştır. Hadislerde ticaret ve günlük hayatta haksız kazanç elde etmek, yalanı örtbas etmek ve müminleri kandırmak için yemin eden kişilerin Allah'ın gazabına uğrayacakları, rahmetten pay alamayacakları belirtilerek,⁶⁶ müminler arasında bu konuda bir hassasiyetin oluşması amaçlanmıştır. Bu şekilde bir bilinç oluşturularak zihinlerde yeminin bir anlam ifade etmesi sağlanmıştır. Aksi takdirde de gerekli gereksiz yemine başvurulması halinde, ulaşılmak istenen gayenin kaybolacağına işaret edilmiştir.

2. Sonuçları Açısından Yeminler

Yemin, kendi içerisinde kaide ve kuralları olan ve bunlara bağlı olarak sonuç doğuran bir olgudur. Ancak doğrudan, bilinçli ve anlamlı olarak sarf edilen sözler yemin olarak değerlendirilir. Bütün andların yemin olarak değerlendirilip bağlayıcı kabul edilmesinin insanların hayatını zorlaştıracığı açıktır. Yukarıda açıklanan hassasiyeti ihmal etmekten ziyade, bazen insanlar herhangi bir kasıt olmaksızın Allah adını kullanarak söz arasında yemin anlamına da gelebilecek sözler sarf edebilmektedirler. Bu anlamda sarf edilen bütün sözlerin yemin olarak değerlendirilmesi şahıslar açısından sıkıntı doğurabileceği gibi, muhataplar ve sonuçta toplum için de bazı konuların yanlış değerlendirilmesine neden olabilecektir. Dolayısıyla yemin olabilecek sözler İslamî literatürde çeşitli tasniflere tabi tutularak değerlendirilmiştir. Bu konuda dikkate alınan en önemli konu kişinin yemin lafızlarını kullanırken kastettiği mana, başka bir ifade ile niyetidir. Konu bu şekilde değerlendirildiği takdirde kullanılan lafızların yemin olup olmadığı anlaşılabilir.

a. Yemin-Niyet İlişkisi

Yemin, kendisini ortaya çıkaran asıl nedenlerle anlam kazanır. Bu nedenleri en iyi bilen de bizatihi yemin eden şahıs olduğu için İslam hukukunda kazaî veya bir hakkın ispatı durumları dışında gerçekleşen yeminlerde kişinin niyetinin esas alınması gerektiği prensibi benimsenmiştir.⁶⁷ "Bütün amellerde niyetler esas alınır" hadisi de bu düşüncenin temel dayanağı

⁶⁵ Zemâhşerî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil*, Daru'l-Küttübü'l-İlmiyye, Beyrût 1995, I, 295.

⁶⁶ Buhârî, "Musakat", 4; Buhârî, "Buyu", 22; Ebu Davud, "Eyman", 2, Nesai, "Eyman", 22; Nesai, "Zekat", 69; Darimi, "Buyu", 62; Muvatta, "Ekdiye", 1; Buhârî, "Fedailü Ashabi'n-Nebi", I.

⁶⁷ el-Imrani, Ebu'l-Huseyn Yahya b. Hayr, *el-Beyan fi Mezhebi'l-İmam eş-Şafii Şerhu Kitabı'l-Mühezzeb*, X, 501.

olmuştur. Kadi İyaz, yemin verdirme (mahkeme, bilirkişi vs.) veya bir hak taalluk eden yeminlerin dışında yemin edenin niyetinin esas olduğu hususunda icma olduğunu belirtmiştir.⁶⁸

İnsanlar gündelik hayatta çeşitli vesilelerle yemine başvururlar. Bir şahıs, normal yemin sözlerinden ilk etapta anlaşılabilir lafzî anlam dışında bir mana kastettiğini iddia edebilir. Çünkü yeminin ortaya çıkış nedenini en iyi bilen kendisidir. Buna göre yemin, kastedilen manaya göre değer kazanacaktır. Örneğin, yağlı yemek yemeyeceğine dair yemin eden bir şahıs, zeytinyağlı bir yemek yediğinde, yemininin bozulup bozulmadığına en iyi şekilde kendisi karar verebilir. Çünkü yemin ettiği sırada hangi niyeti taşıdığını ancak kendisi bilebilir. Yemin ederken katı yağları veya farklı bir yağ kastedip kastedmediği diğer şahıslar tarafından tespit edilemez.

Burada göz ardı edilmemesi gereken diğer bir husus da niyet ve kullanılan lafızların birbiriyle ilgili olmasıdır. Yemin edilirken kullanılan lafız ancak bir zorlama neticesinde niyetle ilişkilendirilecekse, yemin dikkate alınmaz. Bu konuda Hanefi ve Maliki fukahanın “niyet, lafzın muhtemel olduğu manalardan birini belirlemek için dikkate alınır” kaidesi istismarların önüne geçmeye yöneliktir. Örneğin, hanımını boşadığına dair yemin eden bir şahıstan yemininin gereğini yerine getirmesi istenildiğinde, “ben önceki hanımımı kastetmiştim” demesi kabul edilebilir bir gerekçe değildir.⁶⁹

Lafız ve niyet beraber değerlendirilmelidir. Sadece niyet, bir yeminin varlığı için yeterli olmadığı gibi kastedilen mananın dışındaki lafızlar da yemin için geçerli olmaz. Fakat sarf edilen sözlerin iddia edilen niyetle ilgili olabilecek lafızlardan oluşması gerekir.

Yemin eden şahıs, yemin ederken taşıdığı niyeti hatırlayamazsa, yemini doğuran ortam ve sebepler araştırılır. Kırmızı etin zararlarının anlatıldığı bir ortamda, et yemeyeceğine dair yemin eden şahıs, beyaz et yediğinde yeminini bozmuş sayılmayabilir. Şahıs niçin yemin ettiğini unuttuğu takdirde o ortamda kırmızı etten bahsedildiği kendisine hatırlatılır. Aynı şekilde minnet ederek, söylene söylene yardım eden varlıklı bir insandan mal aldık-tan sonra, bir daha bu şahıstan hiçbir şey almayacağına dair yemin eden bir şahıs da anılan zenginden bir daha yardım aldığına verilen yemininin veren kişinin tavrı ile ilgili olduğu söylenebilir.⁷⁰

Fukahanın görüşleri dikkate alındığında niyetin sınırlandırmak (tahsis), genellemek (umum) veya belirli şartlara hasretmek (mukayyet) amacıyla yeminlerde etkili olduğu söylenebilir. Niyetin hatırlanmadığı durumlarda

⁶⁸ Bkz. Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslam ve Edilletühü*, VIII, 6068-6069, Beyrût 2002.

⁶⁹ Yusri es-Seyyid, *Camiu'l-Fıkh*, Beyrut, ts, I, 49; Garyanî, Sadık Abdurrahman, *Mudevvenetu'l-Fıkhî'l-Maliki*, Beyrût 2002, II, 367.

⁷⁰ Garyanî, a.g.e, II, 370; İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidayetu'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid*, Thk. Ferid Abdullah el-Cindi, Kahire, Daru'l-Hadis, ts. I, 178.

yeminin sarf edildiği zaman ve mekan dikkate alınarak da bir sonuca varılabilir. Dolayısıyla insanlar kastetmedikleri yeminler için sorumlu tutulamaz.

Bir hakkın tespiti amacıyla verdirilen kazaî yeminlerde ise yemin eden şahsın istediği şekilde değil de yemin ettiren kişinin kastettiği niyeti esas alarak yemin etmesi gerekir. Peygamber Efendimizin “yemin ettirenin niyeti esas alınır”⁷¹ ve “yemin etti(rildi)ğinde muhatabın doğruladığı mana esastır”⁷² buyurması bu konunun esasını belirlemiştir. Örneğin, satın alındıktan sonra kaybolan büyük bir hayvanın parasının ödenip ödenmediği hususunda ihtilaf edilmiştir. Konu ile ilgili davada yemin ettirilen bir şahıs, yemin ettirenin kastettiği hususun dışında kendi içinden geçirdiği bir konu üzerine yemin edemez. Yemin ettirenin niyeti öğrenilerek yemin edilmesi gerekir. Yemin ettiren şahıs hayvanın fiziki görünüm bakımından büyüklüğünü kastetmişse, bu anlam esas alınarak yemin edilmesi gerekir. Fakat yemin eden şahıs, yaş bakımından büyük olanı niyet ederek yemin ederse, yemini geçerli olmaz ve hakikati gizlediğinden dolayı sorumlu olur. Çünkü yeminler, ihtilafların ortadan kaldırılıp hakikatin ortaya çıkarılması için kişilere vicdani bir sorumluluk yüklemektedir. Her şeye rağmen bu yükümlülüğün gereğini yerine getirmeyip çıkar elde etmeye yönelik şahısların yaptıklarının karşılığını Allah katında görecekleri bildirilmiştir.

Görüldüğü gibi yemin konusunda dikkati çeken en önemli husus kişilerin Allah’a karşı taşıdıkları sorumluluk duyguları ve bunun neticesinde pratik hayatlarına yansıyan ahlakî karakterleridir. Yemin üzerinden bile kişiye manevi bir sorumluluk yüklenerek ahlakî davranması sağlanmaya çalışılmıştır.

Normal şartlarda bir konuda hüküm verilirken başvuru öncelikli vasıtalar sırasıyla, kesin delil şahitler, yemin ve yeminden nüküldür.⁷³ Kesin delil, veya şahitler bulunmadığı takdirde yemine başvurulur. Yemin konusunda insanların olası istismarlarının önüne geçmek için ahlakî bir yapı oluşturulmuştur. Ancak bunun istisnasız bir şekilde hakkıyla uygulanacağı ve hiç yanlış yapılmayacağı anlamı çıkarılamaz. Bunun sınırı kişilerin aldığı eğitim ve Allah’a karşı taşıdığı sorumluluk duygusu ile ilgili bir durumdur.

İslam hukukçuları tarafından bir çeşit cinayet olarak tanımlanan yalan yere yemin, insanlara birçok yükümlülük getirmektedir. Böyle bir durumda öncelikle yalan söylenmiş, ikinci etapta başkasının hakkı gasp edilmiş, üçüncü etapta da Allah’ın yüce ismi basit dünya menfaatlerini elde etmek için alet edilmiş olur. Ancak bu bilinci elde eden insanlar yemin konusunda gerekli hassasiyeti göstermeye çalışırlar.⁷⁴

⁷¹ Müslim, “Eyman”, 21.

⁷² Müslim, “Eyman”, 20.

⁷³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İst. bty., VIII, 176.

⁷⁴ Bilmen, *a.g.e.*, VIII, 189-190.

b. Bağlayıcılık Açısından Yeminler

Yemin edilirken doğrudan Allah'ın isim veya sıfatlarından birinin kullanılmasının daha isabetli olacağı özellikle vurgulanmakla birlikte, isim ve sıfatlarından biri ile bağlantı kurularak yapılan yeminler de yemin olarak kabul edilmektedir. Bunların tespiti de, yemin edilen yörede öne çıkan teammüller ve kullanılan lafızlarla kastedilen anlamlardır. Örneğin, Anadolu'da "yemin ederim", "şu işi yapmak bana haram olsun" ifadeleriyle yemin kastedildiği neredeyse müsellem bir bilgi olmuştur. Buna benzer olarak Kuzey Afrika yörelerinde "yemin olsun" ifadeleri kullanıldığı zaman talak ile ilgili yemin anlaşılması⁷⁵ yöresel kültürün yemini anlamadaki etkisini göstermektedir. Ancak fıkıh ekollerinin, anlaşılır sarıh bir şekilde Allah ismi kullanılarak yemin edilmesini istemeleri yemin konusunda ortaya çıkabilecek tereddütleri ortadan kaldırmaya yönelik bir çaba olduğu anlaşılmaktadır.

Bağlayıcılık açısından yeminler iki ana başlık altında sınıflandırılabilir:

ba. Mun'akid Yeminler

Bilerek, kastederek, imkan dâhilinde geleceğe dair olan konularda yapılan yeminler (mun'akid) bağlayıcı olup gereğinin yerine getirilmesi gerekir. Ayetlerde sorumluluk gerektiren yeminler iki defa zikredilmektedir. Birincisi "Allah sizi ağız alışkanlığı sonucu yaptığınız yeminlerden sorumlu tutmaz, fakat kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar"⁷⁶ ayeti, ikincisi de "Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar"⁷⁷ ayetidir. Birinci ayette *kalplerin kazandığı yemin* tabiri kullanılarak insanın bile bile kasıtlı olarak yaptığı yeminler, ikincisinde de "akede" lafzı kullanılarak doğrudan kastedilen, sorumluluğu üstlenilen yeminlere işaret edilmiştir. Buna göre sorumluluk gerektiren yemin, zihnen/kalben kastedilip lisan ile telaffuz edilen yeminlerdir.

İbn Arabi, mun'akid akitleri şöyle izah etmektedir: Mun'akid yemin, akitlerin yapısına benzemektedir. Akit denilince iki durum anlaşılmalıdır: Biri, iki ipin ucunun birbirine bağlanması şeklinde hissi akit; diğeri ise alışveriş akdi gibi hükmi akit. Hükmi akit de kalpte bulunan kastın dil ile ifadesidir. Kişi evvela kalbiyle düzenli, ileride olabilecek bir şeyi kasteder, ardından dili de kalbinde hasıl olanı haber verir.⁷⁸ Mun'akid yemin denilirken de aynı şekilde kişinin kalbiyle kastedip lisanı ile telaffuz ettiği yeminler anlaşılmalıdır. Bu şekilde olan yeminin gereği yerine getirilmediği takdir-

⁷⁵ Garyani, a.g.e., II, 371.

⁷⁶ Bakara, 2/225.

⁷⁷ Maide, 5/89.

⁷⁸ İbn Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkamu'l-Kur'an*, Thk. Ali Muhammed Becâvî, Mısır, ts. Daru'l-Halebi, II, 635.

de kefarete verilmesi gerekir. "Allah adına yaptığınız ahitleri yerine getirin. Allah'ı kefil tutarak kuvvetlendirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın."⁷⁹, "Allah bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizleri sorumlu tutar. Bunun de kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek yahut da köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır"⁸⁰ ayetleri buna işaret etmektedir.

Yemine kefarete olarak, on fakire yedirmek, giydirmek veya bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmak seçenekleri arasında tercih yapma fırsatı verilmiştir. Buna güç getirilemediği takdirde üç gün oruç tutma imkanı tanınmıştır. Yedirme ve giydirmenin ölçüsü de kişinin ailesine yedirdiklerinin ortalaması olarak belirlenmiştir.

Kefarete vermede kişiye ailesine yedirdiklerinin veya giydirdiklerinin ortalamasını esas alacak şekilde verebilme imkanı sunulurken aynı zamanda ahlaki sorumluluk da yüklenmiştir. Fıkıh kitaplarında çeşitli istismarların önüne geçmek, bu konudaki tereddütleri gidermek ve kolaylık sağlamak amacıyla kefaretin alt sınırını belirleyen bilgiler bulunmaktadır. Ancak yine de asıl olanın kişinin ailesine yedirip, giydirdiklerinin ortalamasından vermesi olduğu anlaşılmaktadır.

Kefaretin verileceği şahıslar açısından da ahlakî bir yapının oluşturulduğu görülmektedir. Şöyle ki, fakir veya miskin olmanın ölçüsünü şahısların kendilerini fakir veya miskin olarak kabul etmeleriyle belirlemiştir. Fakihler, insanlara kolaylık sağlamak ve bu husustaki tereddütleri gidermek amacıyla zekat, sadaka veya kefarete verilen malı alabilecek kişilerin fakirlik sınırı ile ilgili çeşitli yorumlar yapmışlardır. İmam Ebu Hanife ve Zeydi alimler nisab miktarı kadar malı olmayanların (yirmi dinar veya 200 dirhem) fakir olduğunu söylerken, İmam Şafii ve bazı Malikiler ise bunu çalışma imkanı bulup bulamama ile sınırlandırmışlardır.⁸¹ Ancak sonuçta şahısların bu hususlardaki beyanı asıl belirleyici olmalıdır. Çünkü kişinin malının olup olmadığı veya çalışma imkanı bulup bulmadığı yine kendi beyanı ve ahlakî sorumluluk bilinci ile ilgilidir.

bb. Lağv Yeminler

"Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz..."⁸² ayetinin kapsamının ne olduğu hususunda fakihler arasında farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen "lağv" kelimesinin kullanıldığı anlamlara bakıldığı takdirde kastedilen mana daha rahat anlaşılacaktır. Lağv keli-

⁷⁹ Nahl, 16/91.

⁸⁰ Maide, 5/89.

⁸¹ Kurtubî, *a.g.e.*, VII, 171-173.

⁸² Maide, 5/85.

mesinin ayetlerde türevleri ile birlikte 11 defa kullanıldığı görülmektedir. İki kez yemin ile beraber, beş kez de cennet nimetleri tasvir edilirken kullanılmıştır.⁸³

İbn Abbas'tan nakledilen bir görüşte, lağv yemin, kişinin yemin ettikten sonra daha hayırlısını görüp vazgeçtiği veya nefesine zarar verecek şekilde yemin edip, kefaret verdikten sonra vazgeçtiği yemindir.⁸⁴ İbrahim en-Nehai'nin de kişinin unutarak söylediği bütün yeminlerin lağv olduğunu söylediği de nakledilmiştir.⁸⁵

Şafii fukahaya göre yanlışlıkla, yemin kastı olmaksızın veya sırf alışkanlık dolayısıyla yapılan yahut sözü güçlendirmek anlamı taşımayan yeminler bir sonuç doğurmayan lağv yeminlerdir. Buna delil olarak Hz. Âişe'den nakledilen "Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz..."⁸⁶ âyeti, insanların "Hayır vallahi", "evet vallahi" gibi sözleri hakkında nazil oldu"⁸⁷ şeklindeki haberi delil göstermişlerdir. İmam Şafii'ye göre lağv yemin Hz. Âişe'nin belirttiği şekilde olanlardır.⁸⁸ Hasan b. Ebi'l-Hasan'dan gelen şu rivayette, Peygamber Efendimiz (ok veya mızrak) atış yapan bir topluluğun önünden geçer. Rasulullah (s.a.v)'in yanında ashabi vardır. Topluluk atış yapınca, biri "vallahi isabet ettin" diğeri "vallahi isabet ettirmedin" diyerek yemin ederler. Bunun üzerine sahabilerden biri "Ya Rasulullah! Bunlar yemin etmiş sayılır mı" diye sorunca: Peygamber Efendimiz, "atıcıların yeminleri lağv sayılır"⁸⁹ buyurur. Fakat konuşurken ikide bir yemin edenlerin bu uygun olmayan davranışlarını terk etmeleri de tavsiye etmiştir. Maliki fakihlere göre ise lağv yemin, kişinin bulunduğu an veya gelecekte herhangi bir şeyin doğru olduğunu varsayarak yemin etmesi, ama daha sonra yanlış olduğu ortaya çıkan yeminlerdir.⁹⁰ Buradan Maliki fakihlerde asıl olanın kişinin kanaati olduğu söylenebilir. Olayın var olduğuna kanaat getirip yemin ettikten sonra, yanlış olduğu ortaya çıkması halinde de kanaat dikkate alınır ve sonuç buna göre olur. Dolayısıyla kişinin niyetinin temayül ettiği mananın esas kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bazı Maliki fakihler de aynı şekilde kişinin kasıtsız, sadece alışkanlık nedeniyle söylediği yeminlerinin de lağv sayıldığını, ancak talak ve nezir konularında lağv yeminin söz konusu olmayacağını belirtmişlerdir.⁹¹

⁸³ Meryem, 19/62; Vakıa, 56/25.

⁸⁴ Kurtubî, *a.g.e.*, II, 412.

⁸⁵ Kurtubî, *a.g.e.*, II, 413.

⁸⁶ Maide, 5/85.

⁸⁷ Buhârî, "Tefsir "(Maide 8) (H. No: 4613).

⁸⁸ Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Mısır 1968, VII, 57.

⁸⁹ Nurettin Ali b. Ebi Bekr, el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevaid ve menbeu'l-fevaid*, Beyrüt 1992, IV, 216; İbn Aşur, *a.g.e.*, II, 365.

⁹⁰ Zürkânî, Muhammed b. Abdulkaki, *Şerhu'z-Zürkani ala'l-Muvatta*, Mısır, ts, II, 338; Ğaryani, *a.g.e.*, II, 361.

⁹¹ Ğaryani, *a.g.e.*, II, 361.

Hanefi fakihler de Maliki fakihlere benzer bir şekilde lağv yeminini, kişinin yemin ettiği konunun yanlış olduğu sonradan ortaya çıkan yeminler, olarak tanımlamışlardır. Aynı şekilde kişinin bulunduğu an ve geçmişte olan olaylar hakkında kasıtsız bir şekilde yaptığı yeminlerin de lağv olduğu söylenmiştir. Ancak, Şafii fakihlerden farklı olarak, gelecekte olan olaylarla ilgili kasıtsız olsa bile yapılan yeminlerin geçerli olduğunu ve kefareti gerektirdiğini ifade etmişlerdir. Geçmiş zaman ve bulunulan anda kasıtsız olarak söylenen yeminler lağv kabul edilirken ileride meydana gelecek olaylar ile ilgili yeminlerin kasıtsız olsa da bağlayıcı olduğu söylenmiştir.⁹²

Lağv yeminler herhangi bir sonuç doğurmadığı gibi kaçınılması gereken yeminler olduğu da bildirilmiştir. Sürekli bir şekilde değersiz şeylere yemin eden kişi kendine değer vermediğini ortaya koyarak şahsiyetini değersiz kılmaktadır. Bundan dolayı da Kur'an-ı Kerim'de sürekli yemin edip duran kimselere uyulmaması da⁹³ istenmiştir. Gerekli gereksiz yemin edenlerin durumu tıpkı ortada bir sebep yok iken hiddetlenen veya gülen bir kişinin durumuna benzemektedir. Değersiz, basit, önemsiz durumlarda yemin edenlerin Allah'a bağlılık duygularının da zaafa uğradıkları belirtilmiştir.

İslam her zaman yaşanabilir, ölçülü bir hayat sunmaktadır. Yemin konusunda da aynı durum söz konusudur. Gereksiz yere yemin etmemek, ve sadece ihtiyaç halinde başvurmak gerekir. Her ne kadar kasıtsız, gereksiz yemin etmek tasvib edilmiyor ve insan şahsiyetini zedeliyorsa bu durumdaki kişiler muahaze edilmeyeceği de belirtilmiştir.

Geçmiş zamanda gerçekleşmiş veya veya gerçekleşmemiş bir konuda maksatlı ve yalan yere yapılan yeminlerin (gamûs), günah olduğu kabul edilmekle birlikte bu yeminlerin kefareti gerektirip gerektirmediği konusunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Bir kimsenin ödemediği bir borç için "vallahî ödedim" diye yemin etmesi halinde İmam Şafii'ye göre bu kişinin kefaret vermesi gerekir.⁹⁴ Diğer mezhepler ise bu kişinin günah işlediğini ve yemin sahibine ağır vebal yüklediğini belirtmekle beraber kefaretin gerektirmediğini belirtmişlerdir. Bu şekilde davranışlarda bulunan kişilerin tevbe ve istiğfar etmesi gerektiği ve yemin nedeniyle kaybolan hakları da sahiplerine iade etmeleri gerektiği konusunda ittifak bulunmaktadır.

Bazen yemin edilir; ancak zaman içinde gereğini yerine getirmek zor olur veya yerine getirildiği takdirde istenilmeyen sonuçlar ortaya çıkabilir. Bazı durumlarda ise kişiler yemin etmek suretiyle bazı nimetlerden mahrum kalabilir veya iletişim kurması gereken bazı insanlardan uzaklaşabilir. Hatta bazen bir yemin kişinin yapması gereken bazı görevlerini yerine getirmesine mani olabilir. Yemin edildikten sonra kişinin kendisi, ailesi, akrabaları ve

⁹² İbn Abidin, Muhammed Emin, *Reddu'l-muhtar ale'd-dürri'l-muhtar*, Bulak, ts., III, 48.

⁹³ Kalem, 68/10

⁹⁴ el-İmranî, a.g.e., X, 486.

içinde yaşadığı toplum ile ilgili istenilmeyen durumlar söz konusu olacağı zaman yemini bir daha gözden geçirme imkanının olması bu açıdan önemlidir. Dini referanslar dikkate alındığında insanın gücünün yetmeyeceği veya sıkıntı olabilecek durumlarda bazı sorumluluklar üstlenerek yeminden vazgeçmeye imkan tanındığı hatta teşvik edildiği söylenebilir.

Kur'an-ı Kerim'de mü'minlere kaldırabilecekleri kadar sorumluluk yüklediği, yüklerinin hafifletileceği bildirilirken⁹⁵ yemin vasıtasıyla üstlenilen sorumluluğun ağır gelmesi halinde bunun da kaldırılacağı şeklinde kolaylık sağlandığı görülmektedir.⁹⁶ Bir ayette bu sorumluluktan kurtulmanın bazı şartları olduğu ve şartlar yerine getirildiği takdirde yeminden vazgeçilebileceği bildirilmiştir.⁹⁷ Hz. Peygamber'in uygulamalarında da bunun birçok örneği bulunmaktadır. Yeminden vazgeçmenin yolunun ya kefaretle vermek ya da yemin edilirken istisna yapmak suretiyle de olabileceğini ashabına öğretmiştir.

Fıkıh literatüründe, bu referanslardan hareketle iki şekilde yemin sorumluluğunun kaldırılacağı ifade edilmiştir. Birincisi kefaretle vermek suretiyle yeminin sorumluluğundan kurtulmak diğeri de yemin ederken ihtimal/istisna anlamı taşıyan ifadeler kullanmak suretiyle yeminin sorumluluğunu bağlayıcı kılmamaktır.

c. Yeminden Vazgeçme

Yemin edildikten sonra gereğinin yerine getirilmesi istenilen husustur. Ancak yemin edildikten sonra, zuhûr eden olaylardan, yeminin gereği yerine getirildiği takdirde sonucun hayırlı olmayacağı kanaatine varılırsa kefaretle verilerek yeminden kurtulması gerekir. Çünkü yeminin asıl gayesi insanları hayırlı işlere teşvik, hayırda sebat ve bağlayıcılık kazandırmaktır. Ancak verilen yemin bazı hayırlı işlere engel oluyorsa onun aslı işlevini görmediği hatta hayrın önüne geçtiği söylenebilir. Gerek "İyilik etmek, takvaya sarılmamak, insanlar arasını ıslah etmemek yolundaki yeminlerinize Allah'ı engel yapmayın"⁹⁸ ayetiyle, gerek "Allah'a isyan, akrabalık bağlarını koparma ve sahip olunmayan mal ile ilgili yemin edilmez"⁹⁹ hadisiyle Peygamber Efendimizin uygulamalarıyla asıl önemli olanın hayır işlemek, hayır yolunda çaba göstermek olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim "Vallahi ben, Allah diler de bir şeye yemin eder sonra başka bir şeyi o yeminden daha hayırlı

⁹⁵ Bakara, 2/185; Hac, 22/78.

⁹⁶ "Allah yeminlerinizden kurtulmanızı elbette size meşru kılmıştır" (Tahrim, 66/2).

⁹⁷ "Allah, öylesine ettiğiniz yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, ama bile bile ettiğiniz yeminlerden ötürü, sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğinizin normalinden, on düşkünü yedirmek veya onları giydirmek ya da bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmadır. Bulamayan, üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde, yeminlerinizin kefareti işte budur. Ama yeminlerinizi tutun." (Maide 5/89).

⁹⁸ Bakara, 2/224.

⁹⁹ Ebu Davud, "Eyman ve'n-Nüzur", 12 (H. No: 3272); Nesai, "Eyman ve'n-Nüzur", 17 (H. No: 3823)

görürsem onu yapar; yeminimin yerine de kefarete veririm”¹⁰⁰ hadisinden anlaşıldığı gibi yeminler hiçbir şekilde hayır işlemenin önüne geçmemelidir. Yemin edilen şey, sila-i rahimi kesmeye veya hayır işlerinden vazgeçmeye dönüşürse yeminin kefaretinin verilmesi yemini yerine getirmekten daha yerinde olacaktır. “Vallahi sizin birinizin ailesi aleyhinde yemin edip de yemininde inad ve ısrar etmesi, (yeminini bozup) Allah’ın farz kaldığı keffareti vermesinden daha günahtır”¹⁰¹ hadisi de buna işaret etmektedir.

Günah işlemek veya hayrı engellemek üzerine verilen yeminler ise kefareti verilerek vazgeçilmesi gereken yeminlerdir. Hatta Mesruk, Şa’bî gibi tabii alimleri günah işlemek üzere verilen yeminlerin mun’akid yeminler olmadıkları için kefaretlerinin de verilmeyerek vazgeçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁰² Çünkü onlar bu şekilde verilen yeminleri lağv yemin kabul etmişlerdir.

Kişinin hayır işlemesine mani olacak yeminden vazgeçmesi esas olmakla birlikte, yemin etmeden önce tedbir alması ve bağlayıcı olmayacak şekilde yemin etmesi de tercih edilen bir durumdur. Rasulullah (s.a.v)’ın “Yemininde “inşallah” (Allah dilerse) diyerek istisna yapan kimse, isterse yemininden döner, isterse yemininin gereğini yerine getirir. O kimse bu durumda günaha girmiş olmaz”¹⁰³ buyurması da yemin edilirken son noktanın konulmaması ve olabilecek ihtimaller göz önünde bulundurularak kat’î bir şekilde yemin edilmemesini tavsiye niteliğindedir.

İslam fıkında sadece yemin edilirken ya da yeminin gereği yerine getirilirken değil aynı zamanda yeminden dönüldüğü durumlarda da ahlakî bir tavır oluşturmak hedeflenmiştir. Bu anlamda kişiden yemin ettikten sonra kendisini sorgulaması, fayda ve zarar açısından yeminin sonuçlarını gözden geçirmesi istenmiştir. İstisna edilerek yapılan yeminlerin de geçerli olup olmadığı veya istisnanın yemin üzerindeki etkisinin olup olmadığı hususunda fukaha arasında gelişen bütün tartışmalar şahsın yemin ederken kullandığı lafızlar ve sonuçta da kişinin taşıdığı niyete bağlanarak sonuçlandırılması da¹⁰⁴ ahlak ve yemin ilişkisinin çok yoğun olduğuna işaret etmektedir.

SONUÇ

Yemin, İslam öncesi din ve medeniyetler de dahil olmak üzere, kâlmada inandırıcılığı artırmak, muhataba güven vermek, saygı ve hürmet oluşturmak, yapılan anlaşma ve akitlere kudsiyet katmak vb. saiklerle sık

¹⁰⁰ Müslim, “Eyman”, 9 (H. No: 4265), Müslim “Eyman”, 7 (H. No: 4263); “Farzu’l-Humus”, 5 (H. No: 3133).

¹⁰¹ Buhârî, “Eymân ve’n-Nuzûr”, 1 (H. No: 6625)

¹⁰² İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî, *et-Temhid*, Thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Mağrib 1387, XXI, 249 .

¹⁰³ İbn Mace, “Kefaret”, 6.

¹⁰⁴ Konu ile ilgili örnekler ve tartışmalar için bkz. İbn Rüşd, *a.g.e.*, I, 173-175.

sık başvurulmuş bir yöntem olmuştur. Yörenin kültür birikiminin ve onu besleyen nedenlerin de etkisiyle yeminin farklı uygulama biçimlerinin olduğu görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de yeminle ilgili temel konular verilmekte birlikte uygulama biçimi ve ayrıntılı bilgiler Rasulullah (s.a.v) tarafından gösterilmiştir. Hz. Peygamber, yemini, onun bir açıdan şahit gösterme, güvenme, değer verme, kutsiyet izafe etme anlamı taşımasıyla hasebiyle, tevhid inancı çerçevesinde anlatmış ve uygulama biçiminin de buna uygun olması gerektiğini sık sık vurgulamıştır. Bu çerçevede yemin edecek kişinin Allah isim ve sıfatlarından biriyle yemin edebileceğini, bunun dışında önceki kültürlerden kaynaklanan yemin yöntemlerine başvurmanın makbul olmadığını hatta akidevi sonuçlar doğuracağını açıklamıştır.

Yeminin işlevi ile ilgili en önemli konu, şahıslarda bir bilinç, kayıtlanma ve sorumluluk ahlakı oluşturması ve bunun davranışlar üzerindeki olumlu yansımalarıdır. Yemin, bazı durumlarda yapılması gereken ancak tesâhül gösterilerek yapılmayan konuların yapılmasını sağlayan, bazı durumlarda da yapılmaması gerekip de yapılan bazı davranışların vazgeçilmesine katkıda bulunan ahlakî bir yapının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte yemin, kelâma inandırıcılık kazandırılmasına, yemin eden şahısta sahiplenme ve aidiyet duygusu oluşturmasına olumlu eylemlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

Bir yeminin oluşumu, sonuçları veya terettüp edecek cezalar ile ilgili hususlarda kişinin beyanının esas olması -kazaî durumlar hariç- kişilere özgüven ve şahsiyet eğitimi verme bakımından katkıda bulunduğu söylenebilir. Yeminlerin uhrevî sonuçları dikkate alınarak uygulanması veya uygulanmaması, cezasına katlanması veya katlanılmaması ahlakî yapının sonuçlarıdır. Bu şekilde kişiye özgüven ve sorumluluk duygusu verilerek dengeli, sözlerini ve davranışlarını kontrol eden, gereğini yapmadığı durumlarda da bedelini ödemeye gönüllü bireyler hedeflenmektedir.